

Gabinet Syren Warszawskich

Syrena, czyli legendarna postać kobiety z rybim ogonem, to najważniejszy symbol miasta – herb Warszawy. W zbiorach Muzeum znajduje się wiele rozmaitych plastycznych realizacji tego motywu, co świadczy o jego żywotności i rozpowszechnieniu. Wynika to zapewne z położenia i silnego związku miasta z Wisłą. Według legend Syrena zamieszkiwała jej wody i była gotowa strzec grodu i jego mieszkańców. Najstarsze zachowane na dokumentach przedstawienia herbowe Syreny pochodzą z końca czternastego wieku. Jednak herbem tym posługiwano się najprawdopodobniej już w pierwszej połowie czternastego wieku, wkrótce po powstaniu miasta. Ówczesna Syrena w niewielkim stopniu przypominała tę z obecnego herbu – bliżej jej było do antycznych zwodniczych kusiolek żeglarzy, które łączyły cechy ludzkie i ptasie. W ciągu wieków przedstawienie herbowe Syreny podlegało znacznej ewolucji – od wspomnianej powyżej postaci ze skrzydłami, ogonem bez płetwy i szponami, w czternastym-szesnastym wieku, po kobiecą postać z rybim ogonem pokrytym łuskami, w siedemnastym-osiemnastym wieku. W 1791 roku, po połączeniu Starej i Nowej Warszawy oraz otaczających miasto jurydyk na mocy ustawy włączonej do Konstytucji 3 maja (1791), Syrena Starej Warszawy przez krótki czas była wspólnym herbem zjednoczonych, a dotąd niezależnych i mających swoje herby miast i jurydyk. Do końca istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1795) herb z Syreną umieszczany na dokumentach i przedmiotach związanych z samorządem miejskim nie miał jednolitego wzorca. W wyniku zaborów dokonanych przez Prusy, Austrię i Rosję (1772 – 1795) Warszawa ostatecznie znalazła się w granicach Imperium Rosyjskiego – jako stolica Królestwa Polskiego, namiastki państwa polskiego. Wobec

tego administracja samorządowa wkrótce była zmuszona całkowicie zrezygnować z motywu Syreny w herbie. Warszawiacy umieszczali ją jednak jako wyraz patriotyzmu na pamiątkowych zawieszkach, znaczkach okolicznościowych, medalach rocznicowych, plakietach, a także na emblematach organizacji zawodowych, cechowych i sportowych.

Obowiązujący wzór herbu ustalono dopiero w 1937 roku. Opracowanie projektu zlecono Feliksowi Szczęsnemu Kwarcie (1894 – 1980). W 1967 roku zatwierdzono dwa wzory herbu projektu Leona Urbańskiego (1926 – 1998), na których Syrena została przedstawiona z rozpuszczonymi włosami. W 1990 roku powrócono do wersji z 1937 roku.

W Gabinetecie zgromadzono sto przedstawień Syreny. To zbiór obiektów bardzo różnorodnych pod względem wielkości, form, kontekstów i przedmiotów, na których pojawia się Syrena, a także ich przeznaczenia. Znalazły się tu zarówno przedstawienia herbowe związane z samorządem warszawskim, jak i pamiątki mieszkańców Warszawy. Znaczna część eksponatów to dzieła artystów warszawskich, którzy podejmowali temat Syreny, niejednokrotnie odbiegając od przyjętego wzoru. Układ chronologiczny pozwala prześledzić przemiany jej wyobrażeń.

Krzysztof Zwierz
kurator